

Els equipaments de caràcter sociocultural i els seus models de gestió

Antonio Alcántara Alcántara

Actualment ens estem trobant amb una realitat creixent en la que associacions veïnals o culturals volen gestionar equipaments públics de caràcter sociocultural. Algunes entitats porten més de trenta anys en aquesta línia i altres ara comencen a veure les possibilitats des de l'acció comunitària. Aquest text té la vocació de ser una aproximació que aportï elements per facilitar la construcció del discurs col·lectiu al voltant del model de gestió i la capacitat transformadora dels equipaments socioculturals.

Quan parlem **d'equipaments de caràcter sociocultural** ens estem referint a llocs de trobada i relació dotats d'infraestructura i recursos per oferir eines que potenciïn l'autonomia personal i fomentin la implicació del veïnat, sense discriminació, en la vida comunitària a través de la participació i la cultura.

Alguns dels **objectius genèrics** que volen acomplir aquests equipaments són:

- Aportar elements referencials per facilitar la socialització i la integració del veïnat en les dinàmiques positives del territori.
- Promoure l'arrelament del veï/na a la comunitat i la seva participació.
- Facilitar espais de trobada per fomentar la relació entre col·lectius, perfils i interessos diversos.
- Promoure la participació com a procés pedagògic per tal d'estimular l'autoorganització i l'autonomia.
- Aportar eines que facilitin la interlocució del veïnat amb l'administració a qualsevol àmbit del seu interès.
- Facilitar recursos generals per a que el veïnat pugui desenvolupar projectes associatius, cooperatius, grupals o individuals.
- Oferir recursos específics per al desenvolupament de la creativitat, l'expressió i la cultura popular.
- Garantir l'existència d'una oferta d'oci i lleure creativa i alternativa.
- Oferir accions i recursos pedagògics a l'àmbit de l'educació no formal.

Així dins d'aquesta definició i havent vist les fites a assolir ens podem apropar als **diferents models de gestió** d'equipaments de caràcter sociocultural. A continuació es mostra una classificació genèrica on s'ha de tenir present que els límits són difusos i que cada model respon a una realitat formada per un munt de matisos.

- Gestió municipal
 - o Directa
 - o Externalitzada
- Gestió participativa
 - o Cogestió
 - o Gestió Ciutadana
 - o Autogestió

Gestió municipal directa

És quan directa i unilateralment des de l'administració es gestiona l'equipament. Els veïns i veïnes només són usuaris, la titularitat és pública municipal i el responsable de gestió és personal laboral i/o funcionari de l'ajuntament. La interlocució entre el responsable i l'administració és puntual i consultiva.

Alguns dels punts forts d'aquest model és que la figura del responsable de gestió és visible, clara i vetlla per a que el projecte arribi a la major diversitat possible de població. Alhora garanteix i facilita l'encaix amb la política municipal.

Com a punts febles s'observa que no hi ha capacitat de decisió del veïnat. Poden tenir veu sense vot. El nivell d'implicació de la comunitat en la presa de decisions és molt baix. El perfil és d'usuari consumidor. Alhora el sistema és poc àgil i flexible davant propostes externes.

Gestió municipal externalitzada

És quan l'administració cedeix la gestió de l'equipament a, generalment, empreses de serveis, fundacions, associacions o entitats prestadores de serveis. La titularitat és municipal concertada i el procediment habitual és la

cessió temporal de l'equipament per l'ús per mitjà d'un contracte de prestació de serveis. La interlocució es dona a espais puntuals, consultius i generalment és segons demanda de l'administració i varia segons la implicació de l'empresa o entitat.

Com a punts forts observem que l'ajuntament no s'ha d'ocupar de la gestió una vegada feta la cessió i que hi ha agilitat en la contractació del personal per part de l'entitat gestora. Com a punts febles es visualitza que el veïnat i l'administració tenen menys possibilitats de dir la seva. La comunitat només és usuària dels serveis. No es garanteix directament la responsabilitat i compromís per part del veïnat i l'administració a l'equipament.

Cogestió

Aquest és un sistema mixt que implica la corresponsabilitat entre el veïnat i l'administració. El veïnat és alhora usuari i gestor. La titularitat és pública concertada i els responsables de la gestió són l'administració i l'entitat veïnal. El procediment és a través d'un conveni temporal que estableix els compromisos d'ambdues parts. La interlocució és través d'un espai mixt i complex, que requereix detall i molta concreció.

Com punt fort observem una eina d'interlocució útil on es garanteix la corresponsabilització veïnat-administració amb una major implicació i motivació de ambdues parts. Com punt feble s'aprecia una complexitat de relacions i interessos que dificulta la comunicació entre l'entitat i l'administració. Alhora els mecanismes de coordinació i de presa de decisió són difícils de trobar.

Gestió Ciutadana

Amb el nom de gestió cívica o ciutadana es fa referència a quan una associació sense ànim de lucre i arrelada al territori gestiona l'equipament amb voluntat de fomentar la participació i transformar la comunitat. La titularitat és municipal i el responsable de la gestió és l'entitat veïnal. El procediment per fer-ho efectiu és a través d'un conveni de col·laboració entre l'administració i l'entitat. Generalment la interlocució és un espai de traspàs d'informació.

Com a punts forts s'observa que la participació del veïnat és el motor de dinamització i transformació, es dona una participació directa, horitzontal i sense intermediacions. Alhora es treballa amb una visió pedagògica que pretén generar un procés d'educació per a la participació i per a la responsabilitat. També s'aprecia que les actuacions gestionades per el veïnat s'adeqüen més a la realitat, a les seves necessitats i són més econòmiques. Els canals comunicatius i divulgatius de la informació guanyen efectivitat. Com punts febles observem els reptes que suposen la implicació per part dels membres de l'entitat en el projecte de gestió de manera voluntària i gratuïta, la intenció d'assegurar una participació interna democràtica i transparent i alhora arribar al ventall de població més ampli i divers possible.

- La Carta Municipal de Barcelona: "Participació ciutadana i drets dels veïns" (Art. 34) preveu la Gestió Cívica de competències, serveis o equipaments municipals per part d'entitats, organitzacions o associacions ciutadanes, sense ànim de lucre.
- El pla jovebcn 2006-2010: Mesura 122. "Promoure que la gestió dels casals de joves es desenvolupi, si així mostren el desig corresponent de fer-ho, per part de les associacions juvenils del territori".

Autogestió

És quan l'associació, col·lectiu o grup veïnal sense ànim de lucre arrelat al territori porta a terme la gestió d'un equipament. La titularitat de l'equipament és privada on el responsable de la gestió és l'associació, col·lectiu o grup veïnal que desenvoluparà el projecte a través dels seus propis medis en una forquilla ampla que va des d'una punta on es demanen subvencions a altra punta on es generen, per si mateixos, els seus propis recursos.

Com punts forts, al igual que a la gestió ciutadana podem definir que la participació veïnal és el motor de dinamització i transformació on la participació és directa, horitzontal i sense intermediacions. La resta de punts forts coincideixen amb els expressats a l'apartat de Gestió Ciutadana. Com a punts febles observem l'esforç que suposa la necessitat d'aconseguir els recursos necessaris, realitzar el projecte des del temps lliure, i aconseguir arribar més enllà d'un sector concret de persones.

A manera d'esquema:

	Model	Titularitat	Gestió	Procediment	Interlocució
Gestió municipal. Sense veïns/es a la gestió	Gestió Municipal directa	Pública municipal	Personal laboral i/o funcionari	Contractació directa	Puntual. Segons necessitats de l'ajuntament
	Gestió municipal externalitzada	Municipal concertada	Empresa de serveis, associacions, fundacions,...	Contracte de prestació de serveis	Puntual. Segons necessitats amb implicació del gestor
Gestió participativa. Amb veïns/es en la gestió	Cogestió	Pública concertada	Mixte ajuntament-entitat veïnal	Conveni temporal amb obligacions i responsabilitats ben definides	Continuïtat. Òrgan mixt. Necessitat de concreció i detall
	Gestió Cívica/ciutadana	Municipal	Entitat veïnal	Conveni amb obligacions i responsabilitats ben definides	Continuïtat. Informatiu i de seguiment de projecte.
	Autogestió	Privada	Entitat, col·lectiu o grup veïnal	Mitjançant els seus propis medis	Puntual, segons necessitats.

A l'inici de l'article hem definit els equipaments socioculturals com espais que donen eines per fomentar la autonomia personal i la participació a la comunitat. Aquesta definició dibuixa una intencionalitat educativa. Un **marc pedagògic** que es perfila fora de l'àmbit acadèmic i que dota de recursos, valors, habilitats i destreses per **l'educació al llarg de la vida**.

En aquest paradigma educatiu, els equipaments públics de caràcter sociocultural, són eines necessàries per la comunitat per tal d'organitzar-se i actuar com a protagonistes de la seva realitat, compartint un punt de partida i un destí comú. La comunitat és educadora i educand i cada vegada té més consciència d'aquest fet. Els equipaments socioculturals definits com espais de trobada, de creació social i cultural són clarament espais de "d'educació en, des del i per el temps de lleure". Però on l'educació en, des de i pel temps de lleure, no és un temps desocupat o alliberat d'obligacions si no un temps de llibertat per la llibertat com a transformació de la persona generant protagonisme i autonomia.

Fomentar espais gestionats per la comunitat i per tant també per els joves fa que es treballin totes les capacitats per desenvolupar-se adequadament al seu entorn, com a persones compromeses amb la realitat que viuen. L'existència d'espais de relació, comunitaris i de construcció col·lectiva afavoreix la inclusió social.

Una vegada vist el marc pedagògic podem perfilar els agents que dinamitzen l'equipament sociocultural. Siguin agents socials assalariats o voluntaris aconsegueixen diferents **tasques i rols** que s'exposen a continuació:

- Com educadors han de buscar en tot moment, la relació personal i l'educació en el canvi d'actituds i valors estimulants per a l'acció tenint en compte els interessos, valors, formes de pensar i possibilitats de les persones.

- Com dinamitzadors la seva labor consisteix a implicar als grups cap a l'acció conjunta, alhora impulsar actituds comunitàries i actuar sobre la realitat per a transformar-la.
- Com mediadors han de possibilitar la comunicació i les relacions socials. Avançar en la millora personal i social facilitant a les persones, els mitjans necessaris perquè puguin resoldre per si mateixes les seves dificultats.

La tasca d'aquests agents socials dinamitzadors de l'equipament de caràcter sociocultural consisteix en observar i comprendre les característiques i capacitats que influeixen en una situació concreta i treballar amb les persones implicades en un procés on aquestes siguin les protagonistes. Per a això cal facilitar la comunicació entre les persones, ajudar a reflexionar sobre la seva responsabilitat, i mostrar recursos.

De igual manera que hem conegut les tasques i rols a desenvolupar hem de visualitzar els diferents **espais d'acció** que es generen a un equipament sociocultural i sobre el quals els agents socials dinamitzadors hauran de desenvolupar la seva tasca.

- Espais de relació i referència, de trobada natural i cohesió social. En aquest espai s'engloben alhora les accions pròpies de l'equipament i les que estableix a través del treball en xarxa amb la resta de la comunitat.
- Espais de recursos per a donar oportunitats d'igualtat a tot el veïnat. Informació, orientació i mediació per al foment de l'autonomia individual i col·lectiva. Són espais que s'ha de poder apropar i treballar amb xarxa amb els serveis que ofereix el territori en matèria de educació, treball, salut, habitatge, mobilitat, oci, cultura, lleure o altres.
- Espais d'educació no formal i informal que permetin l'aprenentatge de valors, actituds, hàbits i recursos que fomentin el desenvolupament positiu de la persona i del seu entorn social. Educació en, des de i per al temps de lleure entès com espai de transformació de la persona que genera protagonisme i autonomia.

- Espais de participació per a promoure la cultura participativa, l'educació en valors i la transformació social. Espais per a donar suport a les iniciatives veïnals entenen que la participació és un procés educatiu que dóna eines al veí com persona activa en el seu entorn. Alhora ha de permetre els ponts entre els membres de la comunitat, i la comunitat i l'administració.

Tota l'estona hem donat voltes al **concepte de participació**. Hi han diferents definicions d'aquest element sobre el qual s'ha escrit i parlat molt. El diccionari de Maria Moliner ens va oferir una sèrie de verbs que vénen a explicar una mica millor aquesta definició: "comunicar, informar, notificar; col·laborar, contribuir, cooperar; associar, compartir, combregar, intervenir" .

Altres definicions que podem fer sobre la participació són: Acció d'implicació en el desenvolupament d'un projecte; presa conjunta i solidària de decisions darrere d'un objectiu comú, responsabilitat compartida; estar involucrat o ocupar un paper en alguna cosa o ser escoltat i preseriosament, sense que es doni una participació simbòlica per mantenir contenta a la persona.

Per Fernando Pindado, especialista en participació ciutadana, la participació no és una finalitat en si mateixa, sinó un mitjà. Tampoc no depèn d'una norma, ni d'un organisme, ni d'un consell, ni n'hi ha prou amb crear normes i òrgans. És un procés dinàmic i actiu en el que cada actor ha de tenir clar el seu paper.

Segons Marco Marchioni, especialista en participació i en processos de desenvolupament comunitari, la participació no existeix sense presa de consciència de la necessitat de canviar les coses. És un procés dinàmic i dialèctic en el qual entren en contacte tres agents: població, tècnics i administracions.

Un altre especialista en processos de desenvolupament comunitari, Tomás Rodríguez Villasante, defineix la participació com la presa de decisions compartida després de conèixer problemes i alternatives a partir de

mecanismes clars. Ha d'aportar solucions creatives davant problemes de millora de la qualitat de vida, fugir de la burocratització i tenir en compte la realitat més quotidiana.

Segons Joel Martí, professor de sociologia i expert en temes de participació, aquesta ha de promoure també el lideratge veïnal i la integració de l'administració en el procés des de la lògica de la col·laboració. Els processos de participació de base han enriquir els projectes tècnics sense caure en tecnocràcia, i a la inversa. Una major complexitat dels processos participatius suposa una major presència de tècnics, que mai han de substituir als participants, sinó donar i facilitar les seves tasques participatives.

També és interessant posar llum sobre la participació juvenil i veure que segons l'Associació Canadenca de la Salut Mental la participació juvenil involucra el reconeixement i alimentació de les fortaleeses, interessos i habilitats dels joves al oferir oportunitats reals per a que s'involucrin en les decisions que els afecten com a individus i grup. La Organització Mundial de la Salut diu que "Els adolescents i els joves ja no són nens, però encara no són adults. Necessiten ajuda i oportunitats per desenvolupar les seves capacitats psicosocials i físiques i, quan se'ls dóna l'oportunitat, fan una contribució essencial no només al seu propi desenvolupament saludable, sinó també al desenvolupament de la societat".

L'Equip del Foment de la Participació de l'Agència Catalana de Joventut defineix la participació com la capacitat dels i les joves d'incidir en el procés de presa de decisions de tot allò que afecta les seves vides: el seu entorn, els seves relacions i les possibilitats de desenvolupament personal i col·lectiu.

Com a resum podem dir que la participació és una eina d'ús voluntari basada en un procés d'implicació, personal i col·lectiu per la millora del subjecte i el seu entorn. Per tant la participació es converteix en una eina educativa bàsica per **als equipaments de caràcter socioculturals** amb vocació de transformar el seu entorn.

A participar s'aprèn participant. Treballar amb lògica de participació permet el desenvolupament de la persona com a autònoma i protagonista del que succeeix a la seva realitat i per tant a la seva comunitat. La participació respon a diferents moments i és gradual podent existir una implicació del veïnat en el projecte de diferents formes, en diferents moments i en constant evolució cap una major assumpció de responsabilitat i és aquí on els equipaments socioculturals es converteixen en escoles de participació.

Antonio Alcántara Alcántara

e/a: jeselito@gmail.com

<http://educaciotransformadora.wordpress.com/>

Barcelona, a abril del 2011

Bibliografia

Ajuntament de Barcelona; Pla Jove Bcn. Pla director de la política de joventut 2006-2010. Aprovat pel Consell plenari 6 octubre 2006

Alcántara, Antonio; "Educant des de i per a persones lliures", Blog de l'Ateneu www.ateneu9b.blogspot.com/, octubre 2010

Associació Canadenca de la Salut Mental. "Manual de Participació Juvenil: Treballant amb joves. Una Guia per a a participació juvenil en la presa de decisions". 2003. Edita Organització Panamericana de la Salut (OPS) i Organització mundial de la Salut (OMS)

Carreto, Miguel Angel; "El perfil de l'Animador Sociocultural" Materials de suport de Foment de la Participació Juvenil de l'Agència Catalana de Joventut de la Generalitat de Catalunya 2008

Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya. Nº 2801 -8.1-1999 . Carta Municipal de Barcelona

Diputació de Barcelona. "Els espais municipals de joventut. Programació, usos i potencialitats". Xarxa de Municipis. 'Area d'Igualtat i ciutadania. Col·lecció Eines de treball juvenil, nº 2 maig 2003

Moliner Maria; Diccionario de; Editorial Gredos. 2003

Marchioni, Marco; "Comunidad, participación y desarrollo comunitario", Ed. Madrid, 2001

Martí Joel; "Tècniques participatives per al debat grupal",2002; Col·lecció Papers de Participació Ciutadana, núm. 17 Edita: Diputació de Barcelona;

Pindado, Fernando.; "La participación ciudadana en la vida de las ciudades", Ed. del Serbal, Barcelona, 2000

Plataforma d'Entitats per a la Gestió Cívica; "La gestió ciutadana d'equipaments públics" 2on Congrés de les Associacions de Barcelona; 2011

Rovira , Cristina (Coord); Guia de gestió de locals joves; Secretaria de Joventut i Consell Comarcal del Tarragonès; 2009

Tellez, Antonio; "La información como plataforma de participación"; Universidad de Salamanca, 2007

Ventosa, Víctor.; "Perfiles y modelos de animación y tiempo libre". Editorial CSS; 2008

Villasante, Montañés, Martín (coord); "La investigación social participativa"; Ed.El Viejo Topo, 2002

Waichman, Pablo.; "Tiempo libre y recreación; Un desafío pedagógico"; Ed CSS. 2008